

Seminarium naukowe: *Hi! Я жива! Я буду вічно жити! Я в серці маю те, що не вмирає... 140 rocznica urodzin Łesi Ukrainki*, Lublin, 15 grudnia 2011

15 grudnia 2011 roku w Collegium Norwidianum Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II odbyło się Międzynarodowe Seminarium Naukowe poświęcone życiu i twórczości wybitnej poetki ukraińskiej przełomu XIX i XX wieku Łesi Ukrainki. Seminarium zatytułowane: *Hi! Я жива! Я буду вічно жити! Я в серці маю те, що не вмирає... 140 rocznica urodzin Łesi Ukrainki* stanowiło jeden z nielicznych polskich akcentów w uroczystościach jubileuszowych poświęconych poetce ukraińskiej, które miały miejsce w 2011 roku, przy czym głównie na Ukrainie, gdzie zainteresowanie i pamięć o Łesi Ukraince odznacza się wysokim poziomem „żywotności”. Co roku odbywają się konferencje czy sesje poświęcone osobie i twórczości poetki. Wydawane są prace zbiorowe obejmujące analizy i interpretacje różnych aspektów twórczości, ocenę fenomenu kulturowego i literackiego Łesi Ukrainki<sup>3</sup>. Jubileuszowy rok 2011 dodatkowo obfitował w wydarzenia poświęcone tej wybitnej Ukraince. Należy jednak podkreślić, że wielka popularność Łesi Ukrainki na Ukrainie nienazbyt silnie oddziaływała i oddziałuje na inne kultury europejskie, w tym kultury państw najbliższych sąsiadów. Sytuacja polityczna – wieloletni brak państwowości Ukrainy, znajdującej się w sferze wpływów i panowania początkowo imperium rosyjskiego, później Związku Radzieckiego, stanęły poniekąd na drodze do popularności i popularyzacji osoby i twórczości Łesi Ukrainki poza granicami Ukrainy. Być może rozpoczęty wiek XXI będzie stuleciem odznaczającym się wyjściem tej wybitnej poetki poza granice Ukrainy i wejściem w szerszy, europejski kontekst naukowo-badawczy. Przypomnijmy, Łesia Ukrainka zawsze uważała się za Europejkę, natomiast ojczystą kulturę i literaturę traktowała jako część kultury ogólnoeuropejskiej. Bardzo możliwe, że to, co w pewien sposób przeszkadzało jej w dotarciu do szerszego, nieukraińskiego kręgu recypientów, czyli jej pseudonim literacki, stanie się jej znakiem szczególnym, stanie się symbolem Ukrainy i jej potencjału kulturowego, wielkich osiągnięć ukraińskiej kultury i literatury, które z całą pewnością sytuują Łesię Ukrainkę i jej literaturę w jednym rzędzie z wybitnymi przedstawicielami poszczególnych literatur narodowych, znanych nie tylko w swych rodzimych kręgach kulturowych, ale szanowanych i cenionych w perspektywie ich europejskiej czy światowej popularności. Temu poniekąd założeniu miało służyć zorganizowane przez lubelski ośrodek naukowy seminarium, które odbyło się dzięki staraniom pracowników Katedry Literatury Ukraińskiej Instytutu Filologii Słowiańskiej KUL.

<sup>3</sup> Zob. *Художній світ Лесі Українки-драматурга: Збірник наукових праць*, за ред. В. Гуменюка, Сімферополь 2004; *Леся Українка і сучасність (До 130-річчя від дня народження Лесі Українки): Збірник наукових праць*, т. I, Луцьк 2003; *Леся Українка і сучасність: Збірник наукових праць*, т. II, Луцьк 2005; *Леся Українка і сучасність: Збірник наукових праць*, т. III, Луцьк 2006; *“Кассандра” Лесі Українки і європейський модерн: Збірник наукових праць*, за ред. А. Криловця, Я. Поліщука, Остріг 1998.; *Творчість Лесі Українки у вимірах порівняльного літературознавства: Збірник наукових праць*, за ред. Р. Мниха, Дрогобич 2001.

Organizatorom seminarium udało się zgromadzić na obradach wybitnych badaczy zajmujących się twórczością poetki ukraińskiej przełomu XIX i XX wieku. Zaproszenie przyjęli m.in. profesor Łukasz Skupejko (Kijów) – jeden z najwybitniejszych i najbardziej aktywnych ukraińskich badaczy – łeseznawców, pracownik Instytutu Literatury im. Tarasa Szewczenki Akademii Nauk Ukrainy, redaktor czasopisma „Słowo i czas”, w latach 2006-2008 dyrektor Instytutu Łesi Ukrainki przy Wołyńskim Narodowym Uniwersytecie im. Łesi Ukrainki, wreszcie autor monografii poświęconej twórczości Łesi Ukrainki *Міфопоетика „Лісової нічни“ Лесі Українки* (Kijów 2006).

Polskie środowisko slawistyczne reprezentował m.in. profesor Stefan Kozak (Warszawa) – wieloletni pracownik Uniwersytetu Warszawskiego, redaktor rocznika „Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze”, członek krajowych i zagranicznych towarzystw naukowych i komitetów redakcyjnych („Slavia Orientalis”, „Przegląd Wschodni”, „Suczczasnist”, „Ukrainian Quarterly”), zagraniczny członek Ukraińskiej Akademii Nauk, autor kilkuset publikacji o rozległej problematyce ukrajinoznawczej.

Seminarium uroczyście rozpoczął Dziekan Wydziału Nauk Humanistycznych KUL prof. Hubert Łaszkiwicz. Następnie uczestnikom seminarium i wszystkim obecnym wyświetlono krótki film prezentujący najważniejsze fakty z życia i twórczości Łesi Ukrainki.

Obrady rozpoczęła prof. Stefania Andrusiw – kierownik Katedry Literatury Ukraińskiej KUL, witając, w imieniu swoim i całej Katedry wszystkich uczestników i gości. Pierwszej części obrad przewodniczyła dr Sylwia Wójtowicz – badaczka wrocławska, adiunkt w Zakładzie Ukrainistyki Uniwersytetu Wrocławskiego, autorka wielu publikacji naukowych poświęconych Łesi Ukraince, w tym wydanej w 2008 roku monografii *Dramatopisarstwo Łesi Ukrainki. Horyzont aksjologiczny refleksji kulturowych*. W tej części obrad głos zabrali honorowi goście seminarium, a mianowicie: Stefan Kozak, Łukasz Skupejko i Stefania Andrusiw. Stefan Kozak w wystąpieniu zatytułowanym *Uwagi o twórczych wyborach Łesi Ukrainki* podkreślił m.in. fakt, że jednym z pierwszych, kluczowych wyborów poetki był wybór epoki literackiej – modernizm, chociaż – jak zastanawiał się – być może było odwrotnie, może to epoka wybrała Łesię Ukrainkę, wprowadzając swoje rozważania w strefę wyborów Boskich. Następnie badacz wyróżnił, determinowany, w jego mniemaniu przez matkę – Ołenę Pczilkę, wybór czy podjęcie tematyki biblijnej przez poetkę, nie zapominając, rzecz jasna o wpływie Mychajła Drahomanowa – wuja Łesi Ukrainki. Badacz warszawski wśród wyborów twórczych poetki wymieniał kolejno m.in.: historię starożytną, tradycję mitologiczną, motywy kultury europejskiej, podkreślając, że w każdym z tych „obcych” obrazów w większym bądź mniejszym stopniu odnajdziemy alegorie obrazów ukraińskich, alegorię Ukrainy. Podsumowując, stwierdził, że pomimo iż od dzieciństwa poetka walczyła z dwoma przekleństwami: chorobą i zniewoleniem swojego narodu, jego zapóźnieniem kulturowym, to nigdy nie stała się poetką tragiczną, twórczynią sztuki tragicznej; żyła nadzieją na wyzdrowienie i odzyskanie niepodległości. Można powiedzieć, że oczyma duszy widziała upadek cara i niepodległość. Jak pokazała historia Ukrainy, to pierwsze nastąpiło dość szybko, jednak wolność na wiele lat została Ukrainie odebrana.

Jako drugi w tej części obrad głos zabrał gość z Kijowa – profesor Łukasz Skupejko. Wygłosił odczyt pt. *Do problemy recepcji osoby i twórczości Łesi Ukrainki*. Badacz ukraiński przybliżył środowisku polskiemu atmosferę ukraińskich uroczystości jubi-

leuszowych poświęconych Łesi Ukraince, wspominając najważniejsze, najbardziej aktywne ośrodki badawcze i muzea chętnie biorące udział w różnego rodzaju inicjatywach (Kijów, Łuck, Nowogród Wołyński, Lwów). Wśród wielu przygotowywanych inicjatyw zwrócił uwagę na projekt wydania 16-tomowego pełnego wydania utworów Łesi Ukrainki, z inicjatywą którego wyszedł Instytut Łesi Ukrainki. Skupejko podkreślił ważny i niezbadany dotąd problem dotyczący języka poetki, podzielił się z obecnymi ideą przygotowania słownika języka Łesi UKrainki, bo, jak niejednokrotnie podkreślał, jest to język unikalny, ważny w perspektywie rozwoju ukraińskiego języka literackiego. Wreszcie przeszedł do problemu krytyki naukowej już na samym początku konstatując fakt braku takowej za życia poetki (brak krytyki, która świadczyłaby o recepcji twórczości Łesi Ukrainki w kręgach inteligencji ukraińskiej). Okres radziecki przyniósł kolejne wypaczenia rozumienia twórczości poetki. W kluczu sowieckiej krytyki Łesia Ukrainka stała się zagorzałą ateistką, bojowniczką, przeciwniczką burżuazji, obrończynią proletariatu, rzeczniczką braterstwa rosyjsko-ukraińskiego. Wreszcie prelegent zwrócił uwagę na mankamenty współczesnej, niezależnej krytyki literackiej, wymieniając jej dobre i złe strony. Konstatował, że nie znaleziono dotychczas jedynego właściwego klucza interpretacji twórczości poetki. Swoje wystąpienie Skupejko podsumował zdaniem wyrażającym nadzieję na poprawę sytuacji, uzmysławiając wszystkim obecnym potrzebę głębokich i rzetelnych studiów nad ogromnym materiałem, jakim jest twórczość Łesi Ukrainki.

Tę część obrad zakończyła pomysłodawczyni spotkania – Kierownik Katedry Literatury Ukraińskiej KUL prof. dr. hab. Stefania Andrusiw. Badaczka lubelska, w swoim referacie zatytułowanym *Konstrujuwanna identyczności w żyttjetworczosti Lesi Ukrainki: postkolonialna perspektywa*, podjęła próbę interpretacji postaci i twórczości Łesi Ukrainki z perspektywy dyskursu postkolonialnego, starając się wyznaczyć narratywną i pisarską identyczność poetki. Zauważyła, że problem ten należy rozpatrywać z punktu widzenia miejsca, czasu i pamięci. Zwróciła uwagę na kwestię pseudonimu pisarki – Ukrainka, który stanowił swoistą sygnaturę dla jej postaw środowiskowych i dla samej twórczości. Poetka – zdaniem badaczki – weszła do literatury ukraińskiej manifestując antykolonializm Ukrainy, występując przeciw postrzeganiu kultury ukraińskiej jako kultury gorszej, niższej, małoruskiej[!]. W pewnym stopniu postawy te wynikały z obowiązku, jaki nałożył na poetkę pseudonim/imię Ukrainka, który niczym gorset obowiązku określał, jak być Ukrainką w literaturze i w życiu. W ten sposób twórczość była korzystna w formowaniu ukraińskiego dyskursu tożsamościowego. Świadomość/identyczność Łesi Ukrainki – jak podkreśliła prof. Andrusiw – jest modernistyczna, antynarodnicka, podważająca dyskurs kolonialny i wszelkie dążenia kanonizujące ją za życia. Z kolei zabiegi modernistyczne, które podejmowała poetka ukraińska, były postrzegane przez narodników jako niepotrzebna zabawa, która tylko oddalała ich autorkę od własnego narodu, a przecież było zupełnie odwrotnie.

W drugiej części obrad, której przewodniczył Stefan Kozak, głos zabrała m.in. Sylwia Wójtowicz. W przygotowanym wystąpieniu pt. *Tragizm i piękno w dramacie „Orgia” Łesi Ukrainki* poruszyła niezwykle istotne kwestie, podjęła rozważania zogniskowane wokół wartości i poszukiwania ich w twórczości poetki. Zwróciła uwagę na tzw. kod kulturowy, którym w twórczości poetki są mit i symbol – elementy uniwersalne, odznaczające się ponadczasowością. Piękno łączy się w twórczości poetki z tragizmem, kultura nadaje sens cierpieniu, które pojawia się w jej twórczości dość wcześnie. Łesia sprzeciwia

się cierpieniu, nie zgadza się na waloryzację cierpienia jako warunku zbawienia. Piękno to wolność, o którą trzeba walczyć.

Od rozważań nad problemem piękna i tragizmu w twórczości Łesi Ukrainki uczestnicy seminarium przeszli za sprawą referatu Ludmiły Siryk (UMCS) w krąg estetycznych założeń neoklasycyzmu, obecnych w twórczości poetki. Badaczka lubelska ugruntowała twierdzenie, że twórczość Łesi Ukrainki należy interpretować w kontekście założeń literatury neoklasycznej, wszak literatura ta czerpała, podobnie jak twórczość poetki, z kultury antyku, podstawy estetyki stanowią helleńskie wyznaczniki dobra i piękna. Łesia Ukrainka w swoją twórczość wciela estetyczno-literackie zasady neoklasycyzmu, odważnie przywraca antyczne tematy, które są uniwersalne. Poetka nie odgradza się od rzeczywistości poprzez wędrówkę w obce tematy, przeciwnie, wykorzystując ich uniwersalną potencjał prowadzi dialog z rzeczywistością, ze swoim narodem.

W kolejnym wystąpieniu Marta Kaczmarczyk zaproponowała analizę twórczości Łesi Ukrainki, wykorzystującą bogate instrumentarium intertekstualne. Posługując się zaproponowaną przez Gerarda Genette'a klasyfikacją odniesień transtekstualnych, w której badacz wyróżnia następujące poziomy: intertekstualność, paratekstualność, metatekstualność, hipertekstualność i architekstualność zaprezentowała bogatą i różnorodną siatkę związków intertekstualnych obecnych w twórczości Łesi Ukrainki. Twórczość poetki, przesiąknięta licznymi związkami kulturowymi, motywami, obrazami literackimi, odwołująca się do różnych gatunków, stylów, dyskursów literackich, stanowi doskonałą materię dla badań intertekstualnych – podsumowała badaczka. Wymienione przez M. Kaczmarczyk kręgi kulturowych zapożyczeń intertekstualnych obecnych w twórczości Łesi Ukrainki (tekst życia osobistego, poetyka modernizmu, poetyka nowego dramatu europejskiego, kultura europejska, poetyka rodzaju i gatunku) stanowią przykłady najbardziej widocznych z „biblioteki przeczytanych tekstów” poetki. Należy jednak podkreślić – co stwierdziła sama autorka referatu – że twórczość pisarki ukraińskiej przepełniona jest odwołaniami, których nie sposób wyliczyć z tego tylko prostego powodu, że niektóre z nich są trudno zauważalne ze względu na poziom i sposób ich zakodowania.

Po przerwie, podczas obrad popołudniowych, uczestnicy seminarium wysłuchali wystąpienia m.in. Alberta Nowackiego, Mirosławy Kaweckiej, Lubomira Puszaka i Marjany Kril. Obradom przewodniczyła prof. Stefania Andrusiw.

Jako pierwszy zabrał głos Albert Nowacki (*Twórczość Łesi Ukrainki w naukowej recepcji prof. Stefana Kozaka*); w swoim wystąpieniu zaprezentował badania i zainteresowania badawcze Stefana Kozaka zogniskowane wokół Łesi Ukrainki i jej twórczości. Badacz lubelski podkreślał, że Stefan Kozak, obok Mariana Jakóbca i Floriana Nieuważnego, był jednym z pierwszych, który przybliżył czytelnikowi polskiemu nie tylko postać poetki, ale przede wszystkim jej twórczość, w tym głównie poetycką, prezentując ją w szerokim kontekście kulturowym i społeczno-politycznym. Prelegent zauważył, że w pracach Stefana Kozaka Łesia Ukrainka jawi się jako wybitna twórcza indywidualność, przebywająca drogę ewolucji od elementów poetyki narodnickiej w stronę utrzymanych w modernizmie koncepcji autorskich. Wprowadzenie literatury ukraińskiej w przestrzeń modernizmu europejskiego oraz zaproponowanie nowej koncepcji pisarza-indywidualisty/modernisty stanowiło – jak podkreślił Albert Nowacki, zgadzając się ze stwierdzeniami Stefana Kozaka – wielką zasługę poetki, wielki jej wkład w rozwój literatury ukraińskiej. Kończąc ogląd prac Stefana Kozaka poświęconych Łesii Ukraince i jej

twórczości, Albert Nowacki zaznaczył, że analizowane teksty charakteryzują się wnikliwością, rzetelnością i trafnością w formułowaniu ocen i sądów, pomimo upływającego czasu nic nie tracą ze swej aktualności i świeżości naukowej, przez co zajmują ważne miejsce wśród polskich badań łeseznawczych.

Mirosława Kawecka (KUL) w swoim referacie *Postać Kasandry w dramatycznej interpretacji Łesi Ukrainki oraz poetyckim odczytaniu Wisławy Szymborskiej* zwróciła uwagę na potencjał mitu, który na przestrzeni wieków stał się swego rodzaju opowieścią poetycką, do której można powracać i powracają twórcy w różnorodnych odczytaniach i interpretacjach. Łesia Ukrainka również poddała się urokowi tego mitycznego materiału, wykorzystując go dość intensywnie w całej swojej twórczości. Mirosława Kawecka w swoim wystąpieniu zwróciła uwagę na jeden z najbardziej wyrazistych i zarazem znanych przykładów interpretacji tekstu antycznego przez Łesię Ukrainkę, mianowicie na poemat dramatyczny *Kasandra*, zestawiając go z powstałym później utworem poetyckim Wisławy Szymborskiej *Monolog Kasandry*. W trakcie analizy obu utworów krystalizują się podobieństwa i różnice interpretacji obrazu trojańskiej wieszczki u obu pisarek, które wynikają ze specyfiki tych dwu literatur narodowych: polskiej i ukraińskiej, ponadto badaczka zwróciła uwagę na formę gatunkową utworów, różnice czasowe powstania utworów itp.

W kolejnym wystąpieniu Lubomir Puszak mówił o teatralnych interpretacjach utworów dramatycznych Łesi Ukrainki na scenach ukraińskich. Dokonał analizy tego problemu, omawiając poszczególne okresy popularności tych tekstów. Wspomniał o problemach współczesnego Łesi Ukraince teatru ukraińskiego, zjawisku grafomaństwa i niskim poziomie artystycznym wystawianych dramatów, dramacie braku aktora i reżysera, którzy byłiby w stanie w sposób właściwy odczytać i zinterpretować dramaty poetki. Zwrócił uwagę na fenomen, jakim był na gruncie ukraińskiego teatru Młody Teatr Łesia Kurbsa i jego udane interpretacje dramatów Łesi Ukrainki. Omawiając okres radziecki, badacz zwrócił uwagę na upolitycznienie i dostosowywanie do ideologii również utworów poetki. Najbardziej popularne w tym czasie były dramat-feria *Lisowa pisnia* oraz dramat *Kaminnyj hospodar*. Charakteryzując okres współczesny po odzyskaniu przez Ukrainę niezależności, Lubomir Puszak stwierdził, że wiele ośrodków teatralnych ma w swoim repertuarze dramaty Łesi Ukrainki, wciąż najwięcej jest interpretacji dramatu *Pieśń lasu*. Odbywają się festiwale teatralne, w trakcie których prezentowane są sceniczne interpretacje utworów poetki. Wszystkie te fakty składają się na obraz obecności Łesi Ukrainki oraz jej dramaturgii w przestrzeni teatru ukraińskiego.

Obrady popołudniowe zakończyło wystąpienie Marjany Kril – studentki-doktorantki, reprezentującej Instytut Kulturoznawstwa UMCS, która przedstawiła obecnym referat dotyczący fenomenu kina poetyckiego Illenki na przykładzie filmowej ekranizacji utworu *Pieśń lasu – Lisowa pisnia. Mawka*. Poświęcając swoje wystąpienie analizie wymienionego filmu i dramatu Łesi Ukrainki zwróciła uwagę na podobieństwa i różnice pomiędzy filmem a źródłem literackim.

Obrady zakończyła dyskusja, w trakcie której głos zabrał m.in. Stefan Kozak. Konstatował on fakt, że w trakcie seminarium zostały poruszone najważniejsze aspekty twórczości Łesi Ukrainki. Spotkanie pokazało również różnorodne podejścia do tego problemu, które proponują różne pokolenia badaczy. Podkreślił niezaprzeczalny walor naukowy seminarium, które stanowi kolejne ogniwo w łańcuchu badań nad twórczością

poetki ukraińskiej. Słowa Kozaka uzupełnił gość z Kijowa – Łukasz Skupejko, który zauważył, że pomimo iż seminarium miało dość kameralny charakter, to udało się zaprezentować i naświetlić to, co najważniejsze – geniusz Łesi Ukrainki.

Seminarium zakończyła uroczysta kolacja, która była doskonałą okazją do integracji uczestników, jednocześnie pozwoliła na mniej zobowiązujące wymiany myśli i sądów.

*Marta Kaczmarczyk,  
Instytut Filologii Słowiańskiej KUL*

### *Konferencja: Kultura literacka emigracji rosyjskiej, ukraińskiej i białoruskiej XX wieku. Konteksty. Recepcja. Estetyka, Lublin, 13-15 października 2011*

W dniach 13-15 października 2011 roku w Collegium Norwidianum Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II odbyła się Międzynarodowa konferencja naukowa pt. *Kultura literacka emigracji rosyjskiej, ukraińskiej i białoruskiej XX wieku. Konteksty. Recepcja. Estetyka*. Konferencję zorganizowały Katedra Literatury Rosyjskiej oraz Katedra Literatury Ukraińskiej Instytutu Filologii Słowiańskiej KUL.

Organizatorzy konferencji zgromadzili na niezwykle interesujących obradach przedstawicieli ośrodków naukowych z Polski i z zagranicy. Do Lublina przybyli goście m.in. z Rosji (Petersburg, Niżny Nowogród) oraz z Ukrainy (Kijów, Czerniowce). Szeroko reprezentowane podczas konferencji było polskie środowisko slawistyczne. Do Lublina przyjechali przedstawiciele najważniejszych ośrodków slawistycznych w Polsce: Uniwersytetu Warszawskiego, Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Uniwersytetu Opolskiego, Uniwersytetu Gdańskiego, Uniwersytetu w Białymstoku, Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Oświęcimiu czy Akademii Podlaskiej w Siedlcach. Swoją rolę w dyskusji wokół zagadnień dotyczących kultury literackiej emigracji rosyjskiej, ukraińskiej i białoruskiej zabrali m.in. Lucjan Suchanek, Bronisław Kodzis, Halina Twaranowicz, Joanna Mianowska, Danuta Szymonik, Elżbieta Banasiuk, Liliana Kalita i inni.

Wśród uczestników konferencji nie zabrakło również badaczy lubelskich, reprezentujących Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II (Stefania Andrusiw, Małgorzata Matecka, Anna Woźniak, Monika Grygiel, Monika Sidor, Agnieszka Lenart, Marta Kaczmarczyk, Mirosława Kawecka, Albert Nowacki, Edyta Moskowicz) oraz Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej (Jan Orłowski, Maria Cymborska-Leboda, Joanna Tarnowska oraz Anna Jawdosiuk).

Konferencję rozpoczął Dziekan Wydziału Nauk Humanistycznych prof. Krzysztof Narecki, który wyraził zadowolenie z faktu organizacji tak ciekawej inicjatywy, jaką jest konferencja, celem której jest pochylenie się nad niezmiernie ważną – jak się wyraził –